

Ольга Турченко

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
(м. Вінниця, Україна),
turchenko@donnu.edu.ua

УДК 341.232.1+349.6

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК: КОРЕЛЯЦІЙНА ЗАЛЕЖНІСТЬ

АНОТАЦІЯ. Визнання факту, що природа планети – це не тільки фізичне середовище існування людства, джерело ресурсів для матеріального виробництва, об'єкт естетичного ставлення людини, а й передусім основа існування життя у всьому його різноманітті, є причиною включення екологічної безпеки до системи всеохоплюючої безпеки.

Метою статті є аналіз сформованих у доктрині з урахуванням положень міжнародних актів підходів до розуміння поняття “екологічна безпека”, обґрунтування взаємозв'язку і взаємозалежності екологічної безпеки та сталого розвитку.

У результаті проведеного дослідження автор доходить висновку, що забезпечення загальної безпеки загалом й екологічної безпеки зокрема безпосередньо пов'язано з переходом до сталого розвитку, відповідно, поняття безпеки ґрунтується на концепції сталого розвитку.

Звідси, з одного боку, безпека як благо в сталому розвитку набуває комплексного характеру певної гарантованої комфортності людського існування, а з другого – виступає змістовним виміром сталого розвитку. В онтологічному аспекті це означає, що безпека – певна доцільна відстань між людством і природою, яка забезпечує їхній цивілізаційний діалог.

Узагальнюючою характеристикою стану системи, яка змістовно пов'язується з її безпекою, є індикатор, величина якого в синергетичному відношенні визначається рівнем збалансованості інтересів компонентів, а в антропоцентричному – рівнем збалансованості соціально-економічної та техногенно-екологічної безпеки.

Навіть у межах моделі несталого розвитку необхідним є досягнення певного рівня стабільності і безпеки, для того щоб можна було здійснити перехід до сталого розвитку.

Перехід до сталого розвитку можливий лише в глобальному масштабі, у злагоджено-когерентному режимі всіх об'єктів і суб'єктів безпеки.

Ключові слова: сталий розвиток; безпека; екологічна безпека; кореляційний зв'язок.

Сьогодні світова спільнота все чіткіше усвідомлює залежність між сталим розвитком, економічною стабільністю і безпекою загалом й екологічною безпекою зокрема. Ще у 1999 р. у річній доповіді про роботу Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) “Запобігання воєн і лих: глобальний виклик зростаючих масштабів” Генеральний секретар ООН зазначив:

Справедливий і сталий розвиток є однією із необхідних умов забезпечення безпеки, проте забезпечення мінімальних стандартів безпеки, зі свого боку, є однією з передумов розвитку. Прагнення вирішити одне завдання у відриві від іншого не має великого сенсу¹.

Відомий білоруський учений та державний діяч С. Шушкевич зазначав, що людству потрібно боятися в новому сторіччі трьох речей: забруднення, перенаселення і неосвіченості². Екологічна загроза сьогодні займає перше місце серед тих, що очікує людство вже незабаром. Проблема природного середовища, що завжди була актуальною, нині є не тільки проблемою забезпечення матеріальними ресурсами суспільного виробництва, а й важливим фактором збереження умов життєзабезпечення населення планети, зокрема і проблем соціальної справедливості³.

У наш час традиційні форми господарювання без належного врахування екологічного складника призвели до значного виснаження невідновлюваних природних ресурсів, деградації природного середовища і спровокували розвиток небезпечних глобальних процесів. Науково-технічна діяльність людини спричинила трансформацію простих економічних, екологічних систем у більш складні, так звані соціально-еколого-економічні системи, які складаються із трьох тісно взаємопов'язаних підсистем: екологічної, економічної та соціальної.

При цьому питання охорони навколишнього середовища, економічні та соціальні питання не можуть розглядатися ізольовано, вони мають бути інтегровані⁴, стан кожної із підсистем виступає і як умова, і як наслідок розвитку та функціонування двох інших підсистем⁵.

Лауреат Нобелівської премії з економіки Дж. Стігліц, будучи головним економістом Світового банку, зауважував, що за результатами опитувань людей із різних країн світу на першому місці в списку проблем

¹ К Аннан, *Предотвращение войн и бедствий: глобальный вызов растущих масштабов: Годовой доклад о работе ООН за 1999 год* (2000) 17.

² В Загорський та А Ліпенцев та Є Борщук, ‘Глобальна екологічна проблема в системі національної безпеки’ (2011) 1 Вісник Національної академії державного управління при Президентів України 79.

³ Там само.

⁴ С Кравченко та А Андрусевич та Дж Бонайн, *Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища* (Видавничий центр ЛНУ імені І Франка 2002) 29.

⁵ П Олдак, *Общие начала биосоциальных исследований. Теория взаимосвязи общественного производства и окружающей сферы* (НГУ 1977) 5.

(поряд із цілком зрозумілою стурбованістю відсутністю доходу і недостатнім урахуванням думки людей з життєво важливих питань) були відсутність безпеки і вразливість⁶.

Відповідно до піраміди потреб А. Маслоу безпека перебуває в її основі, посідаючи наступний за безпосередніми фізіологічними потребами щабель. Саме двоєдиність “безпека – сталий розвиток” утворює реальність і можливість сталого розвитку як такого⁷.

Глобалізація екологічних проблем, сукупна ентропія, що має тенденцію до збільшення, посилення еколого-економічного взаємозв'язку, що базується на єдності природної та господарської підсистем макроекономічної системи будь-якого ієрархічного рівня обумовлюють необхідність пошуку нових моделей економіки, які враховували б відтворювальні можливості біосфери, давали змогу звести до спільного знаменника біофізичні та вартісні критерії збереження природного капіталу планети⁸, і, відповідно, актуальність цієї статті та перспективи подальшого дослідження проблем сталого розвитку, екологічної безпеки, екологічного підприємництва.

Що стосується ступеня наукової розробки цієї тематики, то здебільшого питання сталого розвитку вивчалися представниками економічних, біологічних, екологічних наук, хоча мають місце й дослідження представників юридичної науки.

Теоретичні основи сталого розвитку суспільства, еколого-економічні та фінансові аспекти формування механізму та реалізації цього напрямку у своїх працях досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні економісти-науковці, а саме: Є. Борщук, З. Герасимчук, Л. Гринів, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, В. Кравців, Л. Мельник та ін. Багато наукових праць присвячено розширенню цієї проблематики, системному осмисленню принципів, здобутків і тенденцій із правової точки зору, правовим питанням прогресивного розвитку людства в межах забезпечення сталого розвитку країн та виконання концепції сталого розвитку міжнародної спільноти, серед них праці таких учених, як Т. Гартлі, О. Білорус, Г. Бувайлик, М. Буроменський, О. Висоцький, В. Денисов, О. Задорожній, О. Урсул та ін.

Окрім досліджень із теорії сталого розвитку, теоретичним підґрунтям для розробки основ інституційного забезпечення стимулювання сталого розвитку можуть стати ідеї представників класичної інституціональної

⁶ Джозеф Стиглиц, ‘Расширение нашего понимания уязвимости’ в Доклад о человеческом развитии 2014. Обеспечение устойчивого прогресса человечества: Уменьшение уязвимости и формирование жизнестойкости (Весь Мир 2014) <<http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-summary-ru.pdf>> дата обращения 30 Апрель 2018.

⁷ А Урсул и А Романович, ‘Концепция устойчивого развития и проблема безопасности’ (Цифровая библиотека по философии) <<http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000706/>> дата обращения 30 Апрель 2018.

⁸ Л Гринів, *Екологічна економіка* (Магнолія 2006, 2010) 46.

теорії та нової інституціональної теорії – Г. Адамса, Дж. Б'юкенена молодшого, Т. Веблена, О. Вільямсона, Р. Коуза, В. Мітчелла, Р. Нельсона, Д. Норта, Р. Олсона, Дж. Ходжсона; ідеї вчених, що займалися теорією мотивації – С. Адамса, К. Герцберга, Е. Лоулера, Д. МакГрегора, Д. МакКлелланда, А. Маслоу, Л. Портера, Б. Скіннера, М. Туган-Барановського.

Дослідженню правової природи, проблемам забезпечення екологічної безпеки присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких можна виокремити праці: В. Андрейцева, Г. Анісімової, Г. Балюк, А. Бобкової, М. Бринчука, І. Бригадира, Ю. Вовка, А. Гетьмана, О. Гулак, В. Єгізарова, Б. Єрофєєва, А. Качинського, О. Колбасова, В. Костицького, М. Краснової, Н. Малишевої, М. Малишко, В. Мунтяна, В. Носіка, В. Попова, Г. Серова, Н. Титової, М. Фролова, Ю. Шемшученка, М. Шульги та ін.

Однак, незважаючи на достатньо велику кількість теоретичних та практичних розробок у цій сфері, єдиного підходу до визначення сутності поняття сталого розвитку, екологічної безпеки, їх взаємозв'язку та взаємозалежності не вироблено, відсутні також і чіткі механізми, критерії їх забезпечення, єдині критерії визначення загроз у сфері екологічної безпеки, сталого розвитку.

Мета дослідження полягає в аналізі сформованих у доктрині з урахуванням положень міжнародних актів підходів до розуміння поняття сталого розвитку та екологічної безпеки, обґрунтуванні взаємозв'язку і взаємозалежності екологічної безпеки та сталого розвитку.

Саме у взаємодії суспільства і природи проявилось те протиріччя, яке вважається основним у взаємодії сучасної цивілізації з природою – соціоприродне протиріччя між зростаючими потребами світової спільноти і неможливістю біосфери забезпечити ці потреби⁹. Вирішення цієї суперечності означає необхідність ведення господарської та іншої діяльності людини в межах екологічної ємності екосистем, а людства загалом – у межах цієї ж ємності біосфери. Поняття “несучої ємності екосистем”, як зазначає А. Урсул¹⁰, відображає можливість безпечного прогресивного розвитку систем всередині визначеного певним чином “коридору безпеки”, тоді як за його межами такий тип розвитку не гарантований, оскільки він стає небезпечним і нестійким. Власне, це і є перехід до сталого розвитку в окремо взятому “екосистемному масштабі”, коли будуть гармонійно поєднуватися адаптуюча й адаптивна види діяльності, що має привести до співрозвитку (кoeволюції) природи і суспільства.

⁹ В Лисин и Ю Юсфин, *Ресурсо-экологические проблемы XXI века и металлургия* (Высшая школа 1998) 11.

¹⁰ А Урсул, 'Проблемы безопасности и устойчивого развития: эволюционный подход и междисциплинарные перспективы' (2014) 5 Вопросы безопасности <http://e-notabene.ru/nb/article_14221.html> дата обращения 5 Май 2018.

Проведення у 1972 р. у Стокгольмі Конференції ООН з проблем навколишнього середовища і створення Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), функції якої були визначені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 2997 (XXVII) від 15 грудня 1972 р.¹¹, ознаменували зміну підходів до вирішення екологічних проблем, які стали стримувати соціально-економічний розвиток. У Декларації, проголошеній Конференцією ООН з проблем навколишнього середовища, зазначалося:

Людина має основне право на свободу, рівність та сприятливі умови життя у довкіллі, якість якого дає змогу проводити гідне та процвітаюче життя, і несе головну відповідальність за охорону та покращення навколишнього середовища на благо нинішнього та майбутніх поколінь¹².

Як зазначає Ю. Шемшученко, після Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища (1972 р.) людство у правовій сфері перейшло з концепції “охорони природи” до концепції “охорони навколишнього середовища”¹³.

У 1980-х роках стали говорити про екорозвиток, розвиток без руйнування, про необхідність сталого розвитку екосистем. Всесвітня стратегія охорони природи, прийнята в 1980 р., вперше в міжнародному документі містила згадку про сталий розвиток. Друга її редакція отримала назву “Турбота про планету Земля – Стратегія сталого життя” і була опублікована у жовтні 1991 р. У ній наголошується, що розвиток повинен базуватися на збереженні живої природи, захисті структури, функцій та різноманітності природних систем Землі, від яких залежать біологічні види¹⁴.

Вперше на міжнародному рівні ця концепція була впроваджена Доповіддю Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку (Комісія Брундтланд, названа так ім'ям її голови, прем'єр-міністра Норвегії Гро Гарлем Брундтланд) “Наше спільне майбутнє”, підготовленою 1987 р. і в тому ж році схваленою Генеральною Асамблеєю ООН. У Доповіді сталий розвиток визначається як “розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без завдання шкоди здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби”¹⁵.

¹¹ Institutional and financial arrangements for international environmental cooperation <[https://undocs.org/en/A/RES/2997\(XXVII\)](https://undocs.org/en/A/RES/2997(XXVII))> accessed 3 May 2018.

¹² Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды, принята Конференцией Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды, Стокгольм, 1972 <http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml> дата обращения 3 Май 2018.

¹³ Ю Шемшученко, ‘Екологічна Конституція Землі: від ідеї до практичного втілення’ (2007) 9 Вісник НАН України 5.

¹⁴ *Забота о Земле. Стратегия устойчивого существования: резюме* (Глан (Швейцария) 1991) 34.

¹⁵ Report of the World Commission on Environment and Development “Our Common Future” 1987 UN Doc. A/42/47 (1987) <<http://habitat.igc.org/open-gates/wced-ocf.htm>> accessed 3 May 2018.

Зі свого боку Хартія підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку. Принципи природоохоронної політики (прийнята на 64-й сесії виконавчого комітету Міжнародної торгової палати 27 листопада 1990 р.) у п. 3 передбачала необхідність продовжувати вдосконалення корпоративної політики, програм та практики екологізації всієї діяльності з урахуванням технічного розвитку, наукового обґрунтування, інтересів споживачів і надій суспільства, використовуючи законодавче регулювання як початкову основу; домагатися використання однакових екологічних критеріїв на міжнародному рівні¹⁶.

На історичній Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку “Саміт Землі”, або “Конференція Ріо” (1992 р., Ріо-де-Жанейро (Бразилія)) був прийнятий “Порядок денний на XXI століття” (“Агенда-21”) – програма дій для всіх країн світу щодо забезпечення сталого розвитку з урахуванням балансу між соціальною справедливістю, економічним зростанням і вирішенням екологічних проблем на глобальному рівні. Програма охоплює практично всі аспекти діяльності, спрямованої на збереження життя і всесвітній довготривалий розвиток. Важливо зазначити, що “Порядок денний на XXI століття” (“Агенда-21”) не заперечує інтенсивний економічний розвиток, а стверджує, що “сталий розвиток” – це спосіб подолання бідності і протидії руйнуванню природного життєвого довкілля¹⁷.

Основоположні принципи справедливого, стійкого і мирного глобального суспільства в XXI ст. сформульовані в Хартії Землі¹⁸, офіційно визнаній 16 жовтня 2003 р. Генеральною Конференцією ЮНЕСКО (Резолюція 32C/COM.III/DR.1). У Хартії наголошується на взаємозалежності світу, на взаємній відповідальності всіх, як один перед одним, так і перед усім живим та майбутніми поколіннями; відповідно, затверджується чотири взаємопов’язані принципи сталого розвитку¹⁹.

Необхідність зміни нестійких моделей виробництва і споживання за допомогою екологізації повного життєвого циклу продукції, збереження і раціонального використання природно-ресурсної бази економічного і соціального розвитку з застосуванням екосистемного підходу зазначена також у Політичній декларації та в Плані виконання рішень Всесвітнього саміту зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002 р.).

¹⁶ Хартія підприємницької діяльності в інтересах устійчивого розвитку. Принципи природоохоронної політики, принята на 64 сессии исполнительного комитета Международной торговой палаты 27 ноября 1990 года <<http://www.ecolife.ru/info/docum/glob-5.shtml>> дата обращения 3 Май 2018.

¹⁷ Ю Туница та Е Семенов та Т Туница, ‘Фактори глобалізації і стратегія сталого розвитку’ (2004) Вісник НАН України 13.

¹⁸ Международная Хартія Земли <http://www.newlineclub.net/downloads/eci/winter%20school/materials/earth%20charter/Mezhdunarodny_sovet_ECI.pdf> дата обращения 3 Май 2018.

¹⁹ Там само.

У пунктах 9 і 10 Підсумкового документа Всесвітнього саміту 2005 р. (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/60/1) наголошується, що:

<...> розвиток, мир і безпека і права людини є взаємопов'язаними, розвиток сам по собі є центральною метою і що сталий розвиток в його економічному, соціальному та екологічному аспектах є одним із основних елементів у діяльності всієї системи Організації Об'єднаних Націй²⁰.

У 2011 р., розвиваючи положення Глобального зеленого нового курсу, Програма ООН з довкілля (ЮНЕП) присвятила свою нову доповідь “Навстріч ‘зеленій економіці’: шлях до сталого розвитку та викоріненню бідності” аргументації на користь інвестування 2 % світового внутрішнього валового продукту в “озеленення” десяти найважливіших секторів економіки з метою істотної зміни характеру розвитку та спрямування потоків державних і приватних інвестицій на ефективне використання ресурсів та зменшення викидів парникових газів²¹.

У Доповіді Генерального секретаря Підготовчої конференції ООН зі сталого розвитку (Друга сесія 7 і 8 березня 2011 р.) у п. 58 передбачається концепція екоефективності – раціонального використання природних ресурсів у виробництві – як один зі стандартних елементів більшості визначень “зеленої економіки”:

Екоефективність є концепцією фірмового рівня, яка була сформульована виходячи з ділової логіки – процес вдосконалення виробничих систем здійснюється лише за умови того, що це сприяє збільшенню чистого прибутку фірми²².

20–22 червня 2012 р. у Ріо-де-Жанейро відбулася Конференція ООН зі збалансованого розвитку (Конференція “Ріо+20”), у заключному документі якої “Майбутнє, якого ми прагнемо” підтверджений курс на сталий розвиток і на забезпечення побудови економічно, соціально та екологічно збалансованого майбутнього для планети, для нинішнього і майбутніх поколінь²³.

²⁰ Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005 [without reference to a Main Committee (A/60/L.1)] 60/1. 2005 World Summit Outcome <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/62/PDF/N0548762.pdf?OpenElement>> accessed 5 May 2018.

²¹ ‘Навстречу “зеленой” экономике: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности – обобщающий доклад для представителей властных структур: доклад ЮНЕП, 2011 г.’ (*United Nations Environment Programme*) <www.unep.org/greenecopomy> дата обращения 5 Май 2018.

²² ‘Цель и темы Конференции Организации Объединенных Наций по устойчивому развитию: доклад Генерального секретаря 2011’ <<https://undocs.org/ru/A/CONF.216/PC/7>> дата обращения 5 Май 2018.

²³ ‘Будущее, которое мы хотим’ (Конференция Организации Объединенных наций по устойчивому развитию, Бразилия, Рио-де-Жанейро, 20-22 июня 2012 г.) <https://rio20.un.org/sites/rio20.un.org/files/a-conf.216-1-1_russian.pdf> дата обращения 5 Май 2018.

У документі підтверджується необхідність подальшого просування ідеї збалансованого розвитку на всіх рівнях та інтеграції його економічної, соціальної та екологічної складових і врахування їх взаємозв'язку. На Конференції було ухвалено також рішення встановити всеохоплюючий і прозорий міжурядовий процес збалансованого розвитку, відкритий для всіх зацікавлених сторін, починаючи з 67-го засідання Генеральної Асамблеї ООН²⁴.

На 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 25 вересня 2015 р. було прийнято Резолюцію “Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року” (A/RES/70/1), що встановлює 17 цілей і 169 завдань у галузі сталого розвитку²⁵, які мають комплексний і неподільний характер та забезпечують збалансованість всіх трьох компонентів сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного. У пункті 9 Порядку вказується:

<...> нам бачиться світ, у якому кожна країна реалізує можливості для поступального, всеохоплюючого і сталого економічного зростання і гідної роботи для всіх. Світ, у якому моделі споживання та виробництва і використання усіх природних ресурсів <...> носять раціональний характер. Світ, в якому демократія, дієве управління (*good governance*) і верховенство права (*rule of law*), а також сприятливі умови на національному та міжнародному рівнях є невід’ємною частиною сталого розвитку, включаючи поступальне і всеосяжне економічне зростання, соціальний розвиток, охорону навколишнього середовища та ліквідацію злиднів і голоду <...>²⁶.

Що стосується поняття “сталий розвиток”, то визначення сталого розвитку (“*sustainable development*”) з’явилося у Доповіді Комісії Брундтланд 1987 р.: ‘Людство здатне надати розвитку сталий довготривалий характер, для того щоб він відповідав потребам нинішнього покоління, не позбавляючи майбутні покоління можливості задовольняти свої власні потреби’ (п. 27)²⁷. При цьому треба зазначити, що практично всі документи, прийняті під егідою ООН, виходять саме з такого визначення сталого розвитку, роблячи акцент на провідній ролі людини і взаємозв’язку поколінь.

²⁴ Будущее, которое мы хотим (н 23).

²⁵ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development: Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 [without reference to a Main Committee (A/70/L.1)] 70/1. <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement>> accessed 5 May 2018.

²⁶ Там само.

²⁷ Report of the World Commission on Environment and Development “Our Common Future” 1987 UN Doc. A/42/47 (1987) <<http://habitat.igc.org/open-gates/wced-ocf.htm>> accessed 5 May 2018.

Якщо говорити про наукову літературу, то, як зазначає А. Вебер, при всьому різноманітті визначень сталого розвитку більшість із них сходиться у тому, що йдеться про такий розвиток,

<...> який не підриває природних і соціальних умов для нормального, здорового життя людей сьогодні і в майбутньому; це довгострокова мета, що передбачає вирішення безлічі економічних, екологічних, соціальних та управлінських завдань у комплексі²⁸.

Із цієї позиції концепція сталого розвитку є фактично продовженням концепції ноосфери, сформульованої В. Вернадським. Продовжуючи дослідження С. Подолинського з “економіки Космосу”, В. Вернадський наголошував, що стійке співіснування людської економіки та біосфери можливе тільки за умови збереження біофізичної (регуляторної) функції останньої з одночасним коригуванням масштабів господарської діяльності людей у межах природних систем. У щоденнику 1931 р. він зазначав:

Ми переживаємо не кризу, що хвилює слабкі душі, а найбільший перелом у житті людства, що відбувається один раз у тисячоліття, переживаємо наукові досягнення, рівних яким не бачили довгі покоління наших предків. <...> Ми тільки починаємо усвідомлювати могутність вільної наукової думки, найбільшої творчої сили *homo sapiens*, людської вільної особистості, величного нам відомого прояву космічної сили, царство якого попереду. Воно цим шляхом неочікувано швидко до нас наближається²⁹.

Термін і поняття “екологічна безпека” виникли і сформулювалися порівняно нещодавно – наприкінці 80-х років минулого століття у процесі осмислення негативних наслідків впливу діяльності людини на довкілля Землі.

Ідеологічним підґрунтям процесу формування концепції екологічної безпеки стали теорії представників філософських і природничих наук про двоєдиність Природи і Бога (Піфагор, Спіноза, Г. Сковорода), підпорядкованість людини природним і божим законам (Г. Гегель, Ф. Бекон), про Землю як самовідновлюваний живий надорганізм (Дж. Хаттон, Є. Короленко), залежність біосфери від сонячної активності (Ф. Енгельс, О. Чижевський), про фотосинтез і біологічну енергію (Ф. Паолетті, К. Тімірязєв), біосферу і ноосферу (В. Вернадський, Т. де Шарден), біо-

²⁸ А Вебер, ‘Появиться ли у России стратегия устойчивого развития?’ (1999) 10 Обозреватель – Observer.

²⁹ В Вернадский, *Биосфера и ноосфера* (Айрис-пресс 2012).

мораль (П. Кропоткін), біоенергію як природну продуктивну силу і джерело життєдіяльності людини (С. Подолінський).

Щодо досліджень міжнародної екологічної безпеки як складової всеохоплюючої безпеки, то необхідно відзначити П. Саразена, який на першій Міжнародній конференції з охорони природи (листопад 1913 р., м. Берн) висловив переконання у нагальній потребі запровадження всесвітньої охорони природи за допомогою взаємопов'язаних заходів на національному і міжнародному рівнях³⁰, В. Василенко з його документальними розробками “Екологічна безпека як елемент всеохоплюючої системи міжнародної безпеки” наголошував, що створення ефективної системи міжнародної безпеки як інструменту збереження довкілля Землі є пріоритетом серед пріоритетів міжнародної безпеки, важливішим навіть від проблеми роззброєння і військово-політичної безпеки³¹.

Проведені автором раніше дослідження питань всеохоплюючої безпеки, сталого розвитку, екологічного підприємництва дають можливість зробити висновок, що, незважаючи на різноманітність підходів до визначення екологічної безпеки, вона [екологічна безпека], як правило, трактується у взаємозв'язку з елементами сталого розвитку.

Як правило, автори трактують екологічну безпеку або через “сукупність дій, процесів”, “діяльність”, або через “стан”. При чому, як зазначає К. Бутова³², саме визначення безпеки через певний стан є превалюючим як в міжнародних актах і в актах національного права, так і в юридичній та інших науках. Наведемо декілька прикладів.

Так, наприклад, Г. Серов під екологічною безпекою розуміє:

<...> стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави у процесі взаємодії суспільства і природи від загроз: а) з боку природних об'єктів, властивості яких змінені забрудненням, засміченням внаслідок антропогенної діяльності (виникнення аварій, катастроф, здійснення тривалої господарської, військової та інших видів діяльності) чи навмисно з метою екологічних диверсій, агресії або ж природних явищ та стихійного лиха; б) обумовлених знищенням, пошкодженням або виснаженням природних ресурсів (загроза незабезпечення суспільства і держави природними ресурсами)³³.

³⁰ Conférence Internationale pour de la Natur, Berne, 17-19 November 1913, Recueil des Procès-Verbaux, 25-26.

³¹ В Василенко, ‘Генега, зміст і шляхи реалізації концепції міжнародної екологічної безпеки’ в *Екологічна Конституція Землі. Методологічні засади* (РВВ НЛТУ України 2011) 62.

³² Е Бутова, ‘Экологическая безопасность в системе национальной безопасности: проблемы современного понимания’ (2016) 6 Вопросы безопасности 98 <http://e-notabene.ru/nb/article_21573.html> дата обращения 5 Май 2018.

³³ Г Серов, *Правовое регулирование экологической безопасности при осуществлении промышленных и иных видов деятельности* (Ось-89 1998) 33.

А. Качинський визначає екологічну безпеку так:

<...> стан навколишнього середовища, при якому стає неможливим погіршення екологічного стану і виникнення небезпеки для здоров'я людей, компонент національної безпеки, що забезпечує захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства, довкілля та держави від реальних чи потенційних загроз, які створюються антропогенними чи природними чинниками відносно навколишнього середовища³⁴.

А. Махмуд розглядає її через:

<...> стан, за якого всі складові природного оточення, за рахунок балансування взаємовпливів природних, технічних і соціальних систем, формування природо-культурного середовища, є оптимальними для нормального функціонування і розвитку людської цивілізації³⁵.

О. Гулак розуміє екологічну безпеку як:

<...> такий стан та умови навколишнього природного середовища, при якому співіснування природи і людини не шкодить, а сприяє забезпеченню екологічної рівноваги, попереджає виникненню небезпек для здоров'я людей та гарантує захист навколишнього середовища³⁶.

Треба погодитися із думкою фахівців³⁷, що найбільш широке визначення екологічної безпеки дає в цьому контексті В. Андрейцев:

Екологічна безпека як юридична категорія – це складова національної і транснаціональної безпеки, тобто такий стан розвитку суспільних правовідносин і відповідних їм правових зв'язків, за яких системою правових норм, інших державно-правових і соціальних засобів гарантується захищеність права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, забезпечується регулювання здійснення екологічно небезпечної діяльності і запобігання погіршенню стану довкілля та інших наслідків, небезпечних для життя і здоров'я особи, суспільства і держави, яка потребує чіткої конституціоналізації в чинному законодавстві³⁸.

³⁴ А Качинський, *Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення* (НІСД 2001).

³⁵ А Махмуд, 'Екологічна безпека як предмет політики міжнародного співробітництва' (автореф дис канд політ Наук, Ін-т держави і права ім В М Корецького НАН України 2000) 7.

³⁶ О Гулак, 'До питання правового регулювання забезпечення екологічної безпеки в Україні' (2016) 2 *Міжнародний науковий журнал* 146.

³⁷ І Бригадир, 'Щодо визначення екологічної безпеки як правової категорії' (2010) 4 *Форум права* 112 <<http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10bivjpk.pdf>> дата звернення 5 Травень 2018.

³⁸ В Андрейцев, *Право екологічної безпеки* (Знання-Прес 2002) 38.

Щодо інших підходів. Так, Н. Реймерс вважає, що екологічна безпека – це ‘сукупність дій, станів і процесів, які прямо або опосередковано не призводять до істотних збитків (або загроз таких збитків) природному середовищу, окремим людям і людству загалом’³⁹, відповідно, вона може бути розглянута в глобальних, регіональних, локальних й умовно точкових межах, зокрема й у межах держав і будь-яких їх підрозділів.

І. Дедю характеризує екологічну безпеку як будь-яку діяльність людини, за винятком шкідливого впливу на навколишнє середовище⁴⁰.

Деякі дослідники розглядають цю категорію у декількох аспектах. Так, М. Бринчук виділяє три аспекти: по-перше, як один із основних принципів природокористування та охорони навколишнього природного середовища; по-друге, як синонім охорони навколишнього природного середовища, оскільки стан, що відповідає сприятливому навколишньому середовищу, є показником екологічної безпеки; по-третє, як найважливішу мету і завдання діяльності з поновлення і зберігання сприятливого стану навколишнього середовища⁴¹.

Дж. Брюнне та С. Туп тлумачать її у двох розуміннях: перше включає попередження і врегулювання конфліктів, пов’язаних із нестачею або погіршенням стану ресурсів; друге стосується збереження екологічного балансу, необхідного для забезпечення ресурсної достатності життєзабезпечуючих систем⁴².

Достатньо дискусійно трактують екологічну безпеку В. Загорський, А. Ліпенцев та Є. Борщук. На їхню думку:

Екологічна безпека – це сукупність природних, соціальних та інших умов, що забезпечують безпечне життя і діяльність населення, яке проживає на певній території і водночас це процес забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, природи, держави і всього людства від реальних або потенційних загроз, що створюються антропогенним чи природним впливом на навколишнє середовище⁴³.

При цьому, як вони вважають, термін “екологічна безпека” є масштабним й охоплює різні види діяльності людини⁴⁴.

Оригінальним, але занадто вузьким і таким, що вже не відповідає сучасним реаліям, вбачається визначення В. Лущика й А. Бокова, які під

³⁹ Н Реймерс, *Природопользование: словарь-справочник* (Россия молодая 1994).

⁴⁰ Мазаракі А., *Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів* (Київський національний торговельно-економічний унт 2010).

⁴¹ М Бринчук, ‘Обеспечение экологической безопасности как правовая категория’ (2008) 9 Государство и право 41.

⁴² J Brunneeand S Toope, ‘Environmental Security and Freshwater Resources: A Case for International Ecosystem Law’ (1994) 5 Yearbook of Int. Env. Law 46.

⁴³ Загорський та Ліпенцев та Борщук (н 2) 85.

⁴⁴ Там само.

Ольга Турченко

екологічною безпекою розуміють 'узагальнену систему оцінювання екологічного стану об'єктів навколишнього середовища і виявлення змін, які можуть викликати погіршення цього стану, з метою їх попередження та усунення'⁴⁵.

Невдалим уявляється також тлумачення екологічної безпеки через систему гарантій екологічної безпеки (В. Костюченко, А. Бохан). Екологічна безпека – це 'вічна цінність людського суспільства, яке ґрунтується на певній системі гарантій екологічної безпеки співіснування природи і людини'⁴⁶.

Методологічно помилковим вбачається також визначення екологічної безпеки через систему її забезпечення. Так, наприклад, О. Колбасов охарактеризовує екологічну безпеку через:

<...> систему заходів, спрямованих на знищення загроз масовій загибелі людей у результаті такої несприятливої антропогенної зміни стану навколишнього середовища на планеті, при якій людина як біологічний вид позбавляється можливості існувати⁴⁷.

Цікавим із точки зору взаємозв'язку зі сталим розвитком є визначення, надане у 1999 р. М. Хильком:

Екологічна безпека – це сукупність певних властивостей навколишнього середовища і створюваних цілеспрямованою діяльністю людини умов, при яких з урахуванням економічних, соціальних факторів і науково обґрунтованих допустимих навантажень на об'єкти біосфери утримується на мінімально можливому рівні ризику антропогенний вплив на навколишнє середовище і негативні зміни, які відбуваються в ньому, забезпечується збереження здоров'я життєдіяльності людей і виключаються віддалені наслідки цього впливу для нинішнього і наступних поколінь⁴⁸.

При цьому пізніше, у 2017 р. у підручнику "Екологічна безпека України" автор вже визначає екологічну безпеку одночасно через:

<...> сукупність дій та комплекс відповідних заходів, процесів, які забезпечують екологічний баланс на планеті та в різних її регіонах на рівні, до якого людина може адаптуватися фізично, без збитків (політичних, соціально економічних) <...>, будь-яку діяльність людини, що виклю-

⁴⁵ В Боков и А Лушик, *Основы экологической безопасности* (СОНАТ 1998).

⁴⁶ В Костюченко, 'Еколого-економічна безпека в контексті національного суверенітету' (2013) 1 Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки 262.

⁴⁷ О Колбасов, 'Концепция экологической безопасности (юридический аспект)' (1988) 12 Советское государство и право 48.

⁴⁸ М Хилько, *Екологічна політика* (Абрис 1999).

чає згубний вплив на екологічне середовище та не порушує баланс природних або змінених людиною природних компонентів середовища і процесів, що зумовлює тривале або необмежене в часі існування певної екосистеми <...>, та як стан сталої і динамічної рівноваги функціонування системи “природа-суспільство”, що характеризується, з одного боку, захищеністю природного середовища від руйнівного антропогенного впливу і здатністю до самовідтворення екосистем, з іншого, – захищеністю суспільства від екологічних загроз і стихійних лих, забезпеченням здорових природних умов його життєдіяльності⁴⁹.

Узагальнюючою характеристикою стану системи, яка змістовно пов’язується з її безпекою, є індикатор, величина якого в синергетичному відношенні визначається рівнем збалансованості інтересів компонентів, а в антропоцентричному – рівнем збалансованості соціально-економічної та техногенно-екологічної безпеки.

Більшість систем міжнародних екологічних індикаторів включають три блоки показників: екологічні індикатори впливу на навколишнє середовище; індикатори якісного стану під час цього рівня впливу; індикатори покращення сучасного стану навколишнього середовища або регулювання впливу⁵⁰.

Наприклад, Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР/OECD) був введений спеціальний індикатор аналізу екологічної політики та оглядів еколого-економічного розвитку країн – індекс декаплінгу. В економічних дослідженнях ефект декаплінгу розглядається як ефективний інструмент для встановлення взаємозв’язку між економічним зростанням, його деструктивним впливом на навколишнє середовище і використанням природних ресурсів. Дефініція “декаплінг” розкриває явище “полярного” розвитку (протилежність наряду розвитку) двох або більше об’єктів системи. Зокрема, дослідники зазначають, що декаплінг є стратегічною основою руху до екологічно стійкої економіки, дає змогу розмежувати темпи зростання добробуту людей, з одного боку, і споживання ресурсів і впливу на навколишнє середовище – з другого. Явище декаплінгу проявляється за менших темпів росту антропогенного тиску на навколишнє природне середовище від темпів росту економічного розвитку за той самий період⁵¹. У такий спосіб досягнення соціального та економічного прогресу має базуватися на відносно низьких темпах ресурсоспоживання і зменшенні деградації навколишнього

⁴⁹ Микола Хилько, *Екологічна безпека України: навчальний посібник* (2017) 22, 38.

⁵⁰ Н Караєва та Л Левченко та Я Трохименко, ‘Аналіз підходів до формування систем індикаторів сталого розвитку’ (2011) 7 Управління розвитком складних систем 126.

⁵¹ О Тур, ‘Ефект декаплінгу, як основа еколого-орієнтованого розвитку України’ в Хлобистов Є (наук ред), *Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика* (ДУ “ІЕПСР НАН України”, ІПРЕД НАН України, СумДУ, НДІ СРП 2011) 335-9.

середовища. Тобто економічне зростання буде досягнуто завдяки такій кількості природних ресурсів екосистеми, за якої антропогенний тиск не перевищуватиме її асиміляційної здатності⁵².

Інтерес являє собою система індикаторів, запропонована С. Дорогунцовим та О. Ральчуком. На їхню думку, індикатор сталого розвитку, власне як безпеки, зумовлюється одночасною дією групи взаємопов'язаних чинників – антропність, системна ієрархічність, тривалість, прагматичність та синергізм.

Антропність означає існування певної бажаної (нормативної) для людини властивості – блага (безпеки), і намагання мати це благо на відповідному рівні. Розуміння цивілізаційного сталого розвитку вносить у бачення безпеки істотне доповнення – вона стає двовекторною. Перший вектор охоплює всі щаблі піраміди потреб людини (від фізіологічних до потреб росту), реалізує цивілізаційне забезпечення людства з його переважно штучним існуванням і змістовно відповідає філософській категорії позитивної “свободи для” і тому є, по суті, “безпекою для”, а за призначенням споживання – соціально-економічною безпекою.

Безпека безпосередньо не використовується, але слугує “оболонкою” для чогось іншого, яке вже може використовуватися. Звідси соціально-економічна безпека уособлює цивілізаційну стійку нерівновагу сучасного людства щодо природи, гарантує можливість нових форм буття соціуму за умов споживання тільки штучних засобів його забезпечення⁵³.

Другий вектор стосується переважно природного начала цивілізації, це вектор обмеження та регулювання власного саморуйнівного потенціалу культури. Він кореспондується із негативною “свободою від” і має відповідати “безпеці від”, а за цільовим призначенням необхідних заходів – техногенно-екологічній безпеці. Відповідно до чинника системної ієрархічності безпека – це цільовий результат, який необхідно отримувати в певній системі на всіх рівнях. Тривалість означає спроможність системи протягом певного значного періоду часу підтримувати доцільний рівень безпеки, враховуючи умови необхідності та достатності тривалості. Прагматичність пов'язується з тим, що безпека як індикатор сталого розвитку є, по суті, оцінкою існуючого чи можливого стану системи з позицій здорового глузду. Синергетичний чинник у кожний момент часу використовує стан безпеки для формування наступного безпечного стану⁵⁴.

⁵² Б Данилишин та О Веклич, ‘Ефект декаплінгу як фактор взаємозв'язку між економічним зростанням і тиском на довкілля’ (2008) 5 Вісник НАН України 12.

⁵³ С Дорогунцов та О Ральчук та А Федорищева, *Безпека розвитку і безпека стабільності – відповідь на виклики глобалізації* (Знання 2004).

⁵⁴ С Дорогунцов та О Ральчук, ‘Сталий розвиток – цивілізаційний діалог природи і культури’ (2001) 10 Вісник Національної академії наук України 16.

При цьому системно-синергетичний характер забезпечення безпеки через перехід до сталого розвитку не виключає протиріч між основними його складовими, і загальне рішення припускає, що на різних етапах такого переходу на пріоритетне місце буде висуватися яка-небудь одна з них.

Висновки. Проведений аналіз дає змогу зробити висновок, що забезпечення загальної безпеки безпосередньо пов'язано з переходом до сталого розвитку, відповідно, поняття безпеки ґрунтується на концепції сталого розвитку.

“Сталий розвиток” – комплексне поняття, і реалізувати його у будь-якій окремо взятій галузі неможливо. Це можна здійснити лише за умови системного взаємозв'язку між усіма блоками (економічним, соціальним, демографічним, культурологічним, технологічним, технічним, транспортним, екологічним, безпековим тощо) кожної геосоціосистеми.

Звідси, з одного боку, безпека як благо в сталому розвитку набуває комплексного характеру певної гарантованої комфортності людського існування, а з другого – виступає змістовним виміром сталого розвитку. В онтологічному аспекті це означає, що безпека загалом, екологічна безпека зокрема – певна доцільна відстань між людством і природою, яка забезпечує їхній цивілізаційний діалог.

Навіть у межах моделі несталого розвитку необхідним є досягнення певного рівня стабільності й безпеки, для того щоб можна було здійснити перехід до сталого розвитку.

Перехід до сталого розвитку можливий лише в глобальному масштабі, у злагоджено-когерентному режимі всіх об'єктів і суб'єктів безпеки.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Conférence Internationale pour de la Natur, Berne, 17-19 November 1913, Recueil des Procès-Verbaux, 25-26 (in English).
2. Institutional and financial arrangements for international environmental cooperation <[https://undocs.org/en/A/RES/2997\(XXVII\)](https://undocs.org/en/A/RES/2997(XXVII))> accessed 3 May 2018 (in English).
3. Report of the World Commission on Environment and Development “Our Common Future” 1987 UN Doc. A/42/47 (1987) <<http://habitat.igc.org/open-gates/wced-ocf.htm>> accessed 5 May 2018 (in English).
4. Report of the World Commission on Environment and Development “Our Common Future” 1987 UN Doc. A/42/47 (1987) <<http://habitat.igc.org/open-gates/wced-ocf.htm>> accessed 3 May 2018 (in English).
5. Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005 [without reference to a Main Committee (A/60/L.1)] 60/1. 2005 World Summit Outcome <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/62/PDF/N0548762.pdf?OpenElement>> accessed 5 May 2018 (in English).

6. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development: Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 [without reference to a Main Committee (A/70/L.1)] 70/1. <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement>> accessed 5 May 2018 (in English).
7. Mezhdunarodnaya Khartiya Zemli [The International Earth Charter] <http://www.newlineclub.net/downloads/eci/winter%20school/materials/earth%20charter/Mezhdunarodny_sovet_ECI.pdf> accessed 3 May 2018 (in Russian).
8. Deklaratsiya Konferentsii Organizatsii Ob"edinennykh Natsiy po problemam okruzhayushchey cheloveka sredy, prinyata Konferentsiey Organizatsii Ob"edinennykh Natsiy po problemam okruzhayushchey cheloveka sredy [The Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment Adopted by the United Nations Conference on the Human Environment], Stokgol'm, 1972 <http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml> accessed 3 May 2018 (in Russian).
9. Khartiya predprinimatel'skoy deyatel'nosti v interesakh ustoychivogo razvitiya. Printsipy prirodookhrannoy politiki [Business Charter for Sustainable Development. The Environmental Management Policy Principles Adopted at the 64th Session of the Executive Board of the International Chamber], prinyata na 64 sessii ispolnitel'nogo komiteta Mezhdunarodnoy torgovoy palaty 27 noyabrya 1990 goda <<http://www.ecolife.ru/info/docum/glob-5.shtml>> accessed 3 May 2018 (in Russian).

Bibliography

Authored books

10. Andreitsev V, *Pravo ekologichnoi bezpeky [The Right to Environmental Security]* (Znannia-Pres 2002) (in Ukrainian).
11. Annan K, *Predotvrashchenie voyn i bedstviy: global'nyy vyzov rastushchikh masshtabov: Godovoy doklad o rabote OON za 1999 god [Preventing War and Disaster: a Growing Global Challenge 1999 Annual Report on the Work of the Organization]* (2000) (in Russian).
12. Bokov V i Lushchik A, *Osnovy ekologicheskoy bezopasnosti [Fundamentals of Environmental Security]* (SONAT 1998) (in Russian).
13. Dorohuntsov S ta Ralchuk O ta Fedoryshcheva A, *Bezpeka rozvytku i bezpeka stabilnosti – vidpovid na vyklyky hlobalizatsii [Development Security and Stability Security – Responding to Globalization Challenges]* (Znannia 2004) (in Ukrainian).
14. Hryniv L, *Ekologichna ekonomika [Ecological Economy]* (Mahnoliia 2006, 2010) (in Ukrainian).
15. Kachynskiy A, *Ekologichna bezpeka Ukrainy: systemnyi analiz perspektyv pokrashchennia [Environmental Security of Ukraine: System Analysis of Prospects for Improvement]* (NISD 2001) (in Ukrainian).
16. Khylo M, *Ekologichna bezpeka Ukrainy: navchalnyi posibnyk [Environmental Security of Ukraine]* (2017) (in Ukrainian).
17. Khylo M, *Ekologichna polityka [Environmental Policy]* (Abrys 1999) (in Ukrainian).
18. Kravchenko S ta Andrusyevych A ta Bonain Dzh, *Aktualni problemy mizhnarodnoho prava navkolyshnoho seredovyscha [Pressing Issues of International Environmental Law]* (Vydavnychiy tsentr LNU imeni I Franka 2002) (in Ukrainian).
19. Lisin V i Yusfin Yu, *Resurso-ekologicheskie problemy XXI veka i metallurgiya [Resource- and Environment-Related Problems of the XXI century and Metallurgy]* (Vysshaya shkola 1998) (in Russian).
20. Mazaraki A, *Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv [Economic Security of Ukraine in the Context of Globalization Challenges]* (Kyivskiy natsionalnyi torhivno-ekonomichnyi unt 2010) (in Ukrainian).

21. Oldak P, *Obshchie nachala biosotsial'nykh issledovaniy. Teoriya vzaimosvyazi obshchestvennogo proizvodstva i okruzhayushchey sfery [General Principles of Biosocial Research. Theory of Interrelation of Social Production and Environment]* (NGU 1977) (in Russian).
22. Serov G, *Pravovoe regulirovanie ekologicheskoy bezopasnosti pri osushchestvlenii promyshlennykh i inykh vidov deyatel'nosti [Legal Regulation of Environmental Security in the Exercise of Industrial and Other Activities]* (Os'-89 1998) (in Russian).
23. Vernadskiy V, *Biosfera i noosfera [Biosphere and Noosphere]* (Ayris-press, 2012) (in Russian).
24. Zabota o Zemle. *Strategiya ustoychivogo sushchestvovaniya: rezyume [Taking Care of the Earth. Sustainable Living Strategy: Summary]* (Glan (Shveytsariya) 1991) (in Russian).

Edited books

25. Stiglits Dz, 'Rasshirenie nashogo ponimaniya uyazvimosti' ['Expanding Our Understanding of Vulnerability'] v *Doklad o chelovecheskom razviti 2014. Obespechenie ustoychivogo progressa chelovechestva: Umen'shenie uyazvimosti i formirovanie zhiznestoykosti [Human Development Report 2014. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience]* (Ves' Mir 2014) <<http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-summary-ru.pdf>> data obrashcheniya 30 April 2018 (in Russian).
26. Tur O, 'Efekt dekaplinhu, yak osnova ekolo-ho-oriientovanoho rozvytku Ukrainy' ['Decoupling Effect as the Basis of Eco-Oriented Development of Ukraine'] v Khlobystov Ye (nauk red), *Stalyi rozvytok ta ekolohichna bezpeka suspilstva: teoriia, metodolohiia, praktyka [Sustainable Development and Environmental Security of Society: Theory, Methodology, Practice]* (DU "IEPSR NAN Ukrainy", IPREED NAN Ukrainy, SumDU, NDI SRP 2011) (in Ukrainian).
27. Vasylenko V, 'Geneza, zmist i shliakhy realizatsii kontseptsii mizhnarodnoi ekolohichnoi bezpeky' ['Genesis, Contents and Ways of Implementation of the International Environmental Security Concept'] v *Ekolohichna Konstytutsiia Zemli. Metodolohichni zasady [The Ecological Constitution of the Earth. Methodological Bases]* (RVV NLTU Ukrainy 2011) (in Ukrainian).

Dictionary

28. Reymers N, *Prirodopol'zovanie: slovar'-spravochnik [Environmental Management: Reference Dictionary]* (Rossiya molodaya 1994) (in Russian).

Journal articles

29. Brunnee J and Toope S, 'Environmental Security and Freshwater Resources: A Case for International Ecosystem Law' (1994) 5 Yearbook of Int. Env. Law 46 (in English).
30. Brinchuk M, 'Obespechenie ekologicheskoy bezopasnosti kak pravovaya kategoriya' ['Environmental Security Assurance as a Category of Law'] (2008) 9 Gosudarstvo i pravo 41 (in Russian).
31. Bryhadyr I, 'Shchodo vyznachennia ekolohichnoi bezpeky yak pravovoi katehorii' ['On Defining Environmental Security as a Category of Law'] (2010) 4 Forum prava 112 <<http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10bivjpk.pdf>> accessed 5 May 2018 (in Ukrainian).
32. Butova E, 'Ekologicheskaya bezopasnost' v sisteme natsional'noy bezopasnosti: problemy sovremennogo ponimaniya' ['Environmental Security in the National Security System: Modern Interpretation Issues'] (2016) 6 Voprosy bezopasnosti 98 <http://e-notabene.ru/nb/article_21573.html> accessed 5 May 2018 (in Russian).
33. Danylyshyn B ta Veklych O, 'Efekt dekaplinhu yak faktor vzaiemozviazku mizh ekonomichnym zrostanniam i tyskom na dovkillia' ['Decoupling Effect as a Factor of the Interrelation between Economic Growth and Environmental Pressure'] (2008) 5 Visnyk NAN Ukrainy 12 (in Ukrainian).

34. Dorohuntsov S ta Ralchuk O, 'Stalyi rozvytok – tsyvilizatsiyni dialoh pryrody i kultury' ['Sustainable Development – Civilizational Dialogue of Nature and Culture'] (2001) 10 Visnyk NAN Ukrainy 16 (in Ukrainian).
35. Hulak O, 'Do pytannia pravovoho rehuliuвання zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky v Ukraini' ['On the Issue of Legal Regulation of Environmental Security Assurance in Ukraine'] (2016) 2 Mezhdunarodnyi nauchnyi zhurnal 146 (in Ukrainian).
36. Karaieva N ta Levchenko L ta Trokhymenko Ya, 'Analiz pidkhodiv do formuvannia system indyikatoriv staloho rozvytku' ['Analysis of Approaches to the Setup of Sustainable Development Indicator Systems'] (2011) 7 Upravlinnia rozvytkom skladnykh system 126 (in Ukrainian).
37. Kolbasov O, 'Kontseptsiya ekolohicheskoy bezopasnosti (yuridicheskyy aspekt)' ['Environmental Security Concept (Legal Aspect)'] (1988) 12 Sovetskoe gosudarstvo i pravo 48 (in Russian).
38. Kostiuchenko V, 'Ekoloho-ekonomichna bezpeka v konteksti natsionalnoho suverenitetu' ['Environmental and Economic Security in the Context of National Sovereignty'] (2013) 1 Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky 262 (in Ukrainian).
39. Shemshuchenko Yu, 'Ekolohichna Konstytutsiia Zemli: vid idei do praktychnoho vtilennia' ['The Ecological Constitution of the Earth: from Idea to Practical Implementation'] (2007) 9 Visnyk NAN Ukrainy 5 (in Ukrainian).
40. Tunytsia Yu ta Semeniuk E ta Tunytsia T, 'Fakторы hlobalizatsii i stratehiia staloho rozvytku' ['Globalization Factors and Sustainable Development Strategy'] (2004) Visnyk NAN Ukrainy 13 (in Ukrainian).
41. Ursul A, 'Problemy bezopasnosti i ustoychivogo rozvitiya: evolyutsionnyy podkhod i mezhdistsiplinarnye perspektivy' ['Security and Sustainable Development Issues: an Evolutionary Approach and Interdisciplinary Prospects'] (2014) 5 Voprosy bezopasnosti <http://e-notabene.ru/nb/article_14221.html> accessed 5 May 2018 (in Russian).
42. Veber A, 'Poyavitsya li u Rossii strategiya ustoychivogo rozvitiya?' ['Will Russia Have a Sustainable Development Strategy?'] (1999) 10 Obozrevatel – Observer (in Russian).
43. Zahorskyi V ta Lipentsev A ta Borshchuk Ye, 'Hlobalna ekolohichna problema v systemi natsionalnoi bezpeky' ['Global Environmental Challenge in the National Security System'] (2011) 1 Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy 79 (in Ukrainian).

Websites

44. Ursul A i Romanovich A, 'Kontseptsiya ustoychivogo rozvitiya i problema bezopasnosti' ['Sustainable Development Concept and the Security Issue'] (*Tsifrovaya biblioteka po filosofii*) <<http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000706/>> accessed 30 April 2018 (in Russian).
45. 'Navstrechu "zelenoy" ekonomike: puti k ustoychivomu rozvitiyu i iskoreneniyu bednosti – obobshchayushchiy doklad dlya predstaviteley vlastnykh struktur: doklad YuNEP, 2011 g.' ['Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication – Summary Report for Government Representatives. The UNEP Report, 2011'] (*United Nations Environment Programme*) <www.unep.org/greeneconomy> accessed 5 May 2018 (in Russian).

Conference papers

46. 'Budushchee, kotoroe my khotim' ['Future We Want'] (*Konferentsiya Organizatsii Ob"edinennykh natsiy po ustoychivomu rozvitiyu, Braziliya, Rio-de-Zhaneyro, 20-22 iyunya 2012 g.*) <https://rio20.un.org/sites/rio20.un.org/files/a-conf.216-1-1_russian.pdf> accessed 5 May 2018 (in Russian).

47. 'Tsel' i temy Konferentsii Organizatsii Ob'edinennykh Natsiy po ustoychivomu razvitiyu: doklad General'nogo sekretarya, 2011' ['The Goal and Topics of the United Nations Conference on Sustainable Development. Report of the Secretary-General, 2011'] <<https://undocs.org/ru/A/CONF.216/PC/7>> accessed 5 May 2018 (in Russian).

Thesis abstracts

48. Makhmud A, 'Ekolohichna bezpeka yak predmet polityky mizhnarodnoho spivrobitnytstva' ['Environmental Security as a Subject Matter of International Cooperation Policy'] (avtoref dys kand polit Nauk, In-t derzhavy i prava im V M Koretskoho NAN Ukrainy 2000) (in Ukrainian).

Olha Turchenko

ENVIRONMENTAL SAFETY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT:
CORRELATION DEPENDENCE

ABSTRACT. Given the acknowledgement of the fact that nature of our planet is not just the physical environment where humans exist, the source of resources for material production and the object of human aesthetic attitude, but above all the basis of existence of life in its entire diversity, environmental safety has been included into the system of overall security.

The purpose of the article is to analyze the doctrine-based approaches to the understanding of the concept "environmental safety" with due regard for the provisions of international regulations, and also to provide substantiation of the relationship and interdependence of environmental safety and sustainable development.

Based on the findings of her research, the author concludes that assurance of safety in general and environmental safety in particular is directly related to the transition to sustainable development, and respectively, the concept of safety is based on the concept of sustainable development.

Hence, on the one part, security as a benefit in sustainable development acquires a complex nature of a certain guaranteed comfort of human existence, and on the other part – it is a meaningful measurement of sustainable development. In the ontological aspect this means that safety is a certain reasonable distance between humans and nature which ensures their civilizational dialogue.

The generalizing characteristic of the state of the system which in its substance is related to its safety, is an indicator, the value of which is synergetically determined by the degree of balance between the interests of components, and anthropocentrically – by the degree of balance between socio-economic and technological-environmental safety.

Even within the framework of the unsustainable development model, a certain level of stability and safety should be achieved in order to make the transition to sustainable development.

The transition to sustainable development is possible only on the global scale, in a coherent regime when all security objects and subjects are in concord.

KEYWORDS: sustainable development; safety; environmental safety; correlational relationship.